

Перспективи розвитку арабо-європейських економічних відносин за моделлю порівняльної переваги (спеціалізації країни на експорті певної групи товарів)

Анотація. У статті показано, що із розвитком глобалізації підсилюються міжнародні міжрегіональні зв'язки, створюються умови реалізації ідеї визначення збалансованого європейсько-арабського міжрегіонального простору в Середземномор'ї. До такого висновку ми дійшли, спираючись на методичний арсенал розробників моделей і стратегій глобального і регіонального розвитку, в основу якого покладено перебирання альтернативних сценаріїв цього розвитку та вибору найбільш ефективного типу спеціалізації. Досить поширеним інструментом для емпіричного аналізу зовнішньоторговельної спеціалізації країни та оцінювання переваг є індекс виявлених порівняльних переваг (*Revealed Comparative Advantage*), так званий індекс Баласса, якому віддано перевагу у статті. Спираючись на проведені розрахунки та виходячи із відносних обсягів експорту країн двох груп (ЄС та Магрибу), а також індексів виявлених порівняльних конкурентних переваг Баласса, показано, що у цих країн є значний потенціал для взаємодоповнюючого розвитку. Європейський Союз демонструє порівняльні конкурентні переваги в таких галузях як автомобіле- та машинобудування, фармацевтика, випуск електроапаратури та транспортних засобів, в т.ч. літаків, виробництво неелектричних машин та лікарських засобів. Магриб же має порівняльну конкурентну перевагу у нафтодобувній, нафтопереробній та газодобувній галузях, виробництві мінеральних та

¹ аспірант Університету економіки і права «КРОК» (м. Київ).

хімічних добрив, електророзподільного обладнання, а також у пошитті одягу. Отже, поділ праці між країнами ЄС та Магрибу лише в названих галузях дає їм значний економічний виграв при певних політичних умовах. Виходячи з цього, є підстави стверджувати, що модель співпраці ЄС із середземноморськими країнами відображає рух учасників процесу до певної максимально можливої короткої дистанції для інтеграції (створення в довгостроковому плані всеохоплюючої Європейсько-Середземноморської зони вільної торгівлі).

Ключові слова: *світове господарство, міжрегіональні зв'язки, мегарегіональні зв'язки, модель економічного співробітництва, збалансований міжрегіональний простір, регіональна взаємодія, арабсько-європейські відносини.*

Abstract. *The article shows that the development of globalization intensifies international interrelationships, and creates conditions determining the realization of the idea of sustainable Euro-Arab regional space in the Mediterranean. That is the conclusion we have reached, based on the methodological arsenal of developers of models and strategies of global and regional development, which is based on modeling of various alternative scenarios of development and selection of the most effective type of specialization. A very common tool for empirical analysis of foreign trade specialization and evaluation of advantages is an index of revealed comparative advantage (RCA), the so-called Balassa index, which is preferred in the article. Based on the calculations, on the relative volume of exports of the two groups (EU and Maghreb) and on indices of revealed comparative competitive advantage Balassa, the article shows that these countries have great potential for complementary development. The European Union has the comparative competitive advantages in areas such as automotive and mechanical engineering, pharmaceuticals, manufacturing electrical equipment and vehicles, including aircraft, manufacture of non-electrical machinery and medicines. In*

turn, the Maghreb has a comparative competitive advantage in the oil and gas extraction, petrochemical industry, the production of mineral and chemical fertilizers, simple electrical equipment, and tailoring. Thus, the division of labor between the EU and the Maghreb only in these areas gives them significant economic gains under certain political conditions. Therefore, it may be said that the model of EU cooperation with Mediterranean countries reflects the movement of actors to a certain maximum possible short distance to integrate (creation in the long term comprehensive Euro-Mediterranean free trade area).

Keywords: world economy, interregional relationships, mega-regional relationships, model of economic cooperation, balanced interregional space, regional cooperation, the Arab-European relations.

Аннотация. В статье показано, что с развитием глобализации усиливаются международные межрегиональные связи, создаются условия для реализации идеи определения сбалансированного европейско-арабского межрегионального пространства в Средиземноморье. К такому выводу мы пришли, опираясь на методический арсенал разработчиков моделей и стратегий глобального и регионального развития, в основу которого положено перебирание альтернативных сценариев этого развития и выбор наиболее эффективного типа специализации. Достаточно распространенным инструментом для эмпирического анализа внешнеторговой специализации страны и оценки преимуществ является индекс выявленных сравнительных преимуществ (*Revealed Comparative Advantage*), так называемый индекс Баласса, которому отдано предпочтение в статье. Опираясь на проведенные расчеты, относительные объемы экспорта стран двух групп (ЕС и Магриба), а также индексы выявленных сравнительных конкурентных преимуществ Баласса, в статье показано, что у этих стран есть значительный потенциал для взаимодополняющего развития. Европейский Союз демонстрирует сравнительные конкурентные преимущества в таких

отраслях как автомобиле- и машиностроение, фармацевтика, выпуск электроаппаратуры и транспортных средств, в т.ч. самолетов, производство неэлектрических машин и лекарственных средств. Магриб же имеет сравнительное конкурентное преимущество в нефтедобывающей, нефтеперерабатывающей и газодобывающей отраслях, производстве минеральных и химических удобрений, электрораспределительного оборудования, а также в пошиве одежды. Следовательно, разделение труда между странами ЕС и Магриба только в названных отраслях дает им значительный экономический выигрыш при определенных политических условиях. Исходя из этого, есть основания утверждать, что модель сотрудничества ЕС со средиземноморскими странами отражает движение участников процесса к определенной максимально возможной короткой дистанции для интеграции (создание в долгосрочном плане всеобъемлющей Европейско-Средиземноморской зоны свободной торговли).

Ключевые слова: *мировое хозяйство, межрегиональные связи, мега-региональные связи, модель экономического сотрудничества, сбалансированное межрегиональное пространство, региональное взаимодействие, арабо-европейские отношения.*

Постановка проблеми.

Незважаючи на зростання глобалізації та регіоналізації світової економіки, не всі країни інтегровані в однаковій мірі. Дана обставина породжує значну кількість проблем міжнародного економічного співробітництва та регіональної взаємодії на рівні країн, що заважає економічному, соціальному та політичному розвитку останніх. Особливо це відноситься до південних країн Середземномор'я.

Мета статті – а) довести, що система базових економічних відносин з часом доповнюється різними формами міжрегіональних та мегарегіональних зв'язків, на базі яких виникають додаткові можливості,

стимули, механізми для лібералізації торгівлі, руху капіталів, всіх факторів виробництва у міжнародній економіці; б) обґрунтувати оптимальну модель арабсько-європейського економічного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

В 50-60-ті роки ХХ ст. фактично була завершена розробка засад аналізу і прогнозування основних процесів соціального розвитку регіонального рівня [1]. Футурологічна література цього періоду стимулювала розвиток системного мислення та системного підходу до розгляду процесів глобального і регіонального рівнів. Багаторівнева ієрархічна структуризація моделі відтворення світу як сукупності взаємопов'язаних регіонів, а головне, введення факторів управління за рахунок перебирання альтернативних сценаріїв розвитку надійно увійшли до методичного арсеналу розробників моделей і стратегій глобального і регіонального розвитку і використовувалися, зокрема, при розробці великого класу економетричних і макроекономічних моделей останніх десятиліть. Слід відмітити значний вклад в цьому напрямку таких вчених світового рівня як М. Кастельс, М. Месарович, Е. Пестель, В. Леонт'єв, Л. Клейн та інші.

З початку 90-х років ХХ ст. також було опубліковано чимало робіт українських учених, в яких висвітлюється ця проблематика. Серед вітчизняних авторів плідно працюють над цією тематикою О. Білорус, В. Будкін, Л. Кістерський, Ю. Козак, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, О. Плотніков, А. Поручник, А. Рум'янцев, А. Семенов, В. Сіденко, А. Філіпенко, Є. Савельєв та ін.

Основні результати дослідження. Європейський Союз (ЄС) є основним економічним партнером південних країн Середземномор'я, їх найбільшим інвестором і донором. На ЄС припадає майже половина імпорту та експорту цього регіону, який також здійснює важливі постачання нафти і газу до Європи [2].

В даний час відносини ЄС із середземноморськими країнами регулюються одночасно трьома взаємопов'язаними ініціативами, що поєднують багатосторонній і двосторонній підходи – це Євро-Середземноморське партнерство (Барселонський процес), Європейська політика сусідства і Союз для Середземномор'я [2]. Не виключені також всі основні моделі співпраці ЄС з іншими країнами [3].

Можна прогнозувати, що модель співпраці ЄС із середземноморськими країнами відображає рух учасників процесу до певної максимально можливої короткої дистанції для інтеграції (створення в довгостроковому плані всеохоплюючої Європейсько-Середземноморської зони вільної торгівлі) [4]. Та, безумовно, ця теза потребує наукового обґрунтування. Спробуємо спочатку визначитись із методологією дослідження.

Посилаючись на упорядкування Є. П. Качан [5], виберемо принципи дослідження первинної ланки, а саме, регіону і потім – його похідних. На наш погляд, квінтесенція найбільш адекватних принципів має місце у теорії міжрегіональної взаємодії розвитку економік регіонів (оптимум Парето). Ідея визначення збалансованого міжрегіонального простору ґрунтується на трьох фундаментальних поняттях: оптимуму за Парето, ядра, економічної рівноваги. Оптимум — це множина варіантів розвитку міжрегіональної економіки, котру не можна поліпшити для одних регіонів без погіршення розвитку інших. За критерій оптимальності приймається відсутність втрат ресурсів. Ядро (у випадку його наявності) — це та множина варіантів розвитку, у здійсненні якої зацікавлені всі регіони. Поняття економічної рівноваги може мати багато модифікацій (вони встановлюються окремо згідно зі спільними інтересами регіонів). Розрахунковий апарат моделей економічного простору заснований на використанні національних і регіональних міжгалузевих балансів [6].

Можливий також підхід з позиції оптимізації потенціалу міжнародного регіону [7]. Потенціал міжнародного регіону розглядається

як сукупність національних галузей промисловості, що діють в регіоні, підприємств та установ, що здійснюють виробництво промислової, сільськогосподарської, будівельної продукції, надають різні послуги. Та тут є проблема з визначенням потенційно максимальних можливостей інституціональної одиниці, що відповідає рівню найбільш ефективного використання ресурсів та резервів, орієнтованих на досягнення довгострокових цілей.

Отже, як видно, методологія дослідження регіону і розв'язання міжрегіональних проблем, в тому числі й міжнародних, є комплексною та міждисциплінарною.

На наш погляд, заслуговує на увагу один із варіантів, що дає можливість визначитись з порівняльними перевагами країн, необхідними для побудови оптимальної моделі їхнього співробітництва. Абсолютні значення експорту не дозволяють говорити про переваги окремих товарних груп на світовому ринку, оскільки в даному сегменті окрема галузь може бути монополістом і обслуговувати невеликий у світовому масштабі сектор споживачів. Отже, слід звернути увагу на те, що досить поширеним інструментом для емпіричного аналізу зовнішньоторговельної спеціалізації країни та оцінювання переваг є індекс виявлених порівняльних переваг (Revealed Comparative Advantage), який називають індексом Баласса (формула 1) [8]:

$$RCA_{ij} = \frac{X_{ij}/X_{rj}}{X_{iw}/X_{rw}}, \quad (1)$$

де X_{ij} – обсяг експорту товару (або товарної групи) i країни j ;

X_{rj} – загальний обсяг експорту країни j ;

X_{iw} – обсяги експорту товару (або товарної групи) i усіма країнами світу;

X_{rw} – загальний обсяг світового експорту.

Цей індекс вказує на те, яким є співвідношення частки експорту досліджуваної галузі у загальному обсязі експорту аналізованої країни до частки експорту галузі в загальному обсязі світового експорту (чи в об'єднанні країн, наприклад ЄС тощо).

Слід зауважити, що розрахунки проводилися за групами товарів відповідно до класифікації UN COMTRADE statistics [9], які відрізняються від класифікації української статистики, проте дозволяє здійснювати міжнародні порівняння. Даний підхід, просто кажучи, дозволяє визначити спеціалізацію країни на експорті певної групи товарів.

Скористаємось викладеними принципами з метою дослідження становлення та розвитку європейсько-арабських економічних відносин.

Середземноморська політика ЄС в цілому і її складова – арабська політика була започаткована в 50-ті роки ХХ-го століття. Тоді Європейські держави, що стали на шлях власної інтеграції, постали перед фактом розпаду своїх колоніальних імперій і почали шукати нові форми взаємин зі своїми колишніми колоніями. Найбільш чіткий вираз це знайшло в Римському договорі, який підписали Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Франція та ФРН у 1957 році. Договір передбачав асоціацію із заморськими країнами, визначав з ними характер торговельного режиму і мита, визначався з проблемою капіталовкладень та іншими умовами, необхідними для асоціації. По-суті, підписання Римського договору стало першим етапом на довгому шляху розвитку європейсько-арабського співробітництва. Він же заклав основи для інших консолідованих договорів даного спрямування [10].

Новий етап формально розпочався з травня 1979 року, коли у зв'язку із прийомом у члени ЄС послідовно Греції, Іспанії та Португалії, з'явився новий фактор у середземноморській, а отже й арабській політиці – Блок країн Північного Середземномор'я. В цей час підписується ціла низка угод з Алжиром, Єгиптом, Іорданією, Марокко, Ліваном, Сирією та Тунісом, які передбачали економічне та фінансове співробітництво. Тим самим було

закладено міцні підвалини співробітництва Європейського співтовариства з арабським регіоном. Відносини між північчю та півднем середземноморського геополітичного простору отримали нову якість – якість міжрегіонального простору, але ще слабо виражену.

Основні контури сучасних європейсько-арабських відносин були викладені в Маастріхтському договорі, який почав діяти з першого січня 1993 року [11], підписаному ФРН, Бельгією, Францією, Італією, Люксембургом, Нідерландами, Данією, Ірландією, Грецією, Іспанією, Португалією та Великобританією в місті Маастрихт (Нідерланди) 7 лютого 1992 року. Він декларував асоціацію із заморськими країнами й територіями. До Договору прикладалась декларація про представництво інтересів заморських країн. Але найбільшою акцією з просування ЄС в середземноморському регіоні стала Євро-середземноморська конференція (Барселона, 27-28 листопада 1996 року), що прийняла Декларацію, яка стала робочою програмою реалізації значних проектів. Головним із них було створення в Середземномор'ї зони вільної торгівлі. Однак реалізація цих проектів зіткнулася з рядом кризових проблем. Причини їх коренилися в недостатньому врахуванні зовнішньополітичного фактора (непрості відносини Ізраїлю з рядом арабських країн тощо). Проявилась тенденція перевищення експорту із Європи над імпортом із арабського Близького Сходу. Так, у 1995 році експорт із Європи зріс на 10 %, а імпорт в Європу із цих країн – на 4 % [2, с. 62]. Абсолютні цифри цього товарообігу показують неспівпадіння інтересів сторін. Ситуація, яка виникла раніше, мало змінилась на сьогодні, але є передумови для модернізації моделей співробітництва.

Ще в 2010 році ЄС почав перемовини з Тунісом про новий план дій на 2011-2016 роки, а питання про отримання статусу «просунутої країни», який має в даний час лише Марокко і який представляє собою проміжну стадію між асоційованим членством і можливістю стати кандидатом на вступ до Євросоюзу, став обговорюватися з ЄС ще в листопаді 2008 року.

Підготовка плану дій в рамках ЄПС спільно з Марокко була завершена в липні 2005 року. У ньому містяться встановлені пріоритети співробітництва в політиці, економіці, комерції, в сферах правосуддя, безпеки і культури.

Здійснення плану дій почалося зі створення безлічі технічних «підкомітетів», яким були доручені питання внутрішнього ринку, промисловості, торгівлі та послуг, транспорту, навколишнього середовища та енергетики, досліджень та інновацій, сільського та рибного господарства, митниці, юстиції та безпеки.

ЄС відтепер ставить за мету будівництво «надійних довгострокових відносин» з Лівією. Розвиток цих відносин покликаний йти швидкими темпами, оскільки Європейська Комісія запропонувала укласти угоду про вільну торгівлю. Створюються передумови формування дружніх стосунків. Але виникає враження, що в основі цієї «прагматичної дружби» лежить бажання ЄС скоротити свою енергетичну залежність від Росії шляхом розширення імпорту нафти з Лівії, а також поглибити співпрацю з Тріполі в Середземноморському регіоні з боротьби із нелегальною імміграцією з країн Центральної та Південної Африки. Особливо актуальним розвиток цих відносин став у зв'язку із загостренням україно-російських подій і позицією в цьому питанні ЄС.

Незважаючи на певні складнощі, все рівно, здається, що європейсько-арабське співробітництво має шанси на просування вперед згідно об'єктивних тенденцій. Звернемо увагу на здійснені нами розрахунки (Табл. 1. – 4.).

Таблиця 1.

**Товарна структура експорту країн МАГРІБу (Алжир, Лівія, Мароко, Туніс)
(2012, у % від загального товарного експорту країни та в млн. дол. США)***

№ з/п	Код HS групи товарів	Найменування групи товарів	Код SITC групи товарів	Країна	%	Млн. дол. США
-------	----------------------	----------------------------	------------------------	--------	---	---------------

1	2709	Нафта та нафтопродукти сири	333	Лівія	83,82	30544,9	
				Алжир	45,75	32879,4	
				Туніс	11,02	1875,9	
2	2711	Природний газ	343	Алжир	37,57	27001,3	
				Лівія	12,59	4590,4	
3	2710	Нафта, нафтові олії і нафтопродукти, отримані з бітумінозних мінералів (крім сирих)	334	Алжир	13,80	9921,6	
				Туніс	5,57	948,8	
				Мароко	3,69	792,3	
				Лівія	1,29	473,6	
4	8544	Електророзподільне обладнання (дріт, кабелі тощо)	773	Туніс	9,60	1633,7	
5	3105	Мінеральні чи хімічні добрива	562	Мароко	8,22	1761,4	
6	2809	Пентаоксид дифосфору; фосфорна кислота	552	Мароко	9,50	2036,5	
7	2510	Сировина для фосфатних добрив	272	Мароко	7,70	1649,8	
8	6204	Пальто, накидки, жакети, костюми, брюки, сорочки, сукні та аналогічні вироби для жінок і дівчаток з текстильних тканин	842	Мароко	7,2	1543,5	
9	6211	Костюми спортивні, лижні та купальні; інші предмети одягу	845	Туніс	4,6	987,3	
10	6203	Пальто, куртки, костюми, блейзери, брюки, шорти, сорочки та аналогічні вироби для чоловіків і хлопчиків з текстильних тканин	841	Туніс	3,67	625,5	
						3,61	614,6

* Дані по Лівії наведені за 2010 рік.

Джерело: побудовано автором за даними [9].

Таблиця 2.

**Товарна структура експорту країн-лідерів ЄС (Німеччина, Франція, Італія)
(2012, у % від загального товарного експорту країни та в млрд. дол. США)**

№ з/п	Код HS групи товарів	Найменування групи товарів	Код SITC групи товарів	Країна	%	Млрд. дол. США
1	8703	Автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби	781	Німеччина	10,33	146,3
				Франція	3,62	20,18
				Італія	1,83	9,22
2	8802	Літальні апарати (наприклад, вертольоти, літаки) і пов'язане з ними обладнання; космічні апарати (включаючи супутники) та суборбітальні і космічні ракети-носії	792	Франція	8,49	47,28
				Німеччина	2,39	33,9
3	2710	Нафта, нафтові олії і нафтопродукти, отримані з бітумінозних порід (крім сирих)	334	Італія	4,98	24,98
				Франція	2,89	16,13
				Німеччина	1,27	18,00
4	3004	Лікарські засоби (включаючи ветеринарні медикаменти)	542	Франція	4,90	27,28
				Італія	3,52	17,66
				Німеччина	3,19	45,3
5	8708	Деталі й принадлежности автомобілів	784	Німеччина	3,64	51,6
				Франція	2,94	16,41
				Італія	2,74	13,77
6	8411	Двигуни турбореактивні, турбогвинтові інші газові турбіни	714	Франція	2,03	11,35
7	7108	Золото необроблене або у	971	Німеччина	0,76	10,81
				Італія	2,03	10,21

		напівобробленому вигляді				
8	2204	Вина виноградні натуральні, включаючи кріплені	112	Франція	1,80	10,07
				Італія	1,2	6,04
9	8481	Крани, клапани, вентиля та аналогічна арматура для трубопроводів, котлів, резервуарів та аналогічних ємностей	747	Італія	1,64	8,24
10	6403	Взуття з натуральної шкіри	851	Італія	1,62	8,13

Джерело: побудовано автором за даними [9].

Таблиця 3.

Індекси виявлених порівняльних переваг Баласса (RCA) для країн МАГРІБу *

№ з/п	Код HS групи товарів	Найменування групи товарів	Код SITC групи товарів	Країна	RCA
1	2809	Пентаоксид дифосфору; фосфорна кислота	552	Мароко	297,99
2	2510	Сировина для фосфатних добрив	272	Мароко	258,91
3	3105	Мінеральні чи хімічні добрива	562	Мароко	24,14
4	2711	Природний газ	343	Алжир	20,78
5	1604	Риба, ракоподібні, молюски та інші водяні безхребетні, приготовлені або консервовані	037	Мароко	20,46
6	8544	Електророзподільне обладнання (дріт, кабелі тощо)	773	Туніс	15,58
				Мароко	13,34
7	2709	Нафта або нафтопродукти сирі	333	Лівія	11,45
8	6204	Пальто, накидки, жакети, костюми, брюки, сорочки, сукні та аналогічні вироби для жінок і дівчаток з текстильних тканин	842	Мароко	10,57
9	1509	Олія оливкова та її фракції	421	Туніс	10,20
10	6203	Пальто, куртки, костюми, блейзери, брюки, шорти, сорочки та аналогічні вироби для чоловіків і хлопчиків з текстильних тканин	841	Туніс	9,57

* Розрахунок індексів здійснений не по всіх, а лише по найбільшим експортним товарним групам кожної країни. Результат розрахунку наведено лише для перших 10-ти (за значенням індексу) товарним групам.

Джерело: розраховано автором на основі даних UN COMTRADE statistics [9].

Таблиця 4.

Індекси виявлених порівняльних переваг Баласса (RCA) для країн-лідерів ЕС*

№ з/п	Код HS групи товарів	Найменування групи товарів	Код SITC групи товарів	Країна	RCA
1	8443	Машини друкарські, принтери, копіювальні апарати і факсимільні апарати, їх частини та приладдя	726	Німеччина	11,2
2	8802	Літальні апарати (наприклад, вертольоти, літаки) і пов'язане з ними обладнання; космічні апарати (включаючи супутники) та суборбітальні і космічні ракети-носії	792	Франція	8,915
				Німеччина	2,51
3	2204	Вина виноградні натуральні, включаючи кріплені	112	Франція	4,26
4	8422	Машини посудомийні; обладнання для миття або сушіння пляшок або інших ємностей, обладнання для фасування та пакування товарів, обладнання для газування напоїв, і т.п.	745	Італія	4,06

5	8411	Двигуни турбореактивні, турбогвинтові інші газові турбіни	714	Німеччина	4,01
6	8481	Крани, клапани, вентилі та аналогічна арматура для трубопроводів, котлів, резервуарів та аналогічних ємностей	747	Італія	3,70
7	3004	Лікарські засоби (включаючи ветеринарні медикаменти)	542	Франція	2,72
				Італія	1,95
				Німеччина	1,77
8	8703	Автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби	781	Німеччина	2,88
				Франція	1,01
9	8708	Деталі й принадлежности автомобілів	784	Німеччина	1,84
				Франція	1,49
				Італія	1,38
10	9403	Меблі та її деталі	821	Італія	1,69

* Розрахунок індексів здійснений не по всіх, а лише по найбільшим експортним товарним групам кожної країни. Результат розрахунку наведено лише для перших 10-ти (за значенням індексу) товарним групам.

Джерело: розраховано автором на основі даних UN COMTRADE statistics [9].

Виходячи із відносних обсягів експорту країн двох груп (ЄС та Магрибу), а також індексів виявлених порівняльних конкурентних переваг Баласса, є значний потенціал для взаємодоповнюючого розвитку. Європейський Союз демонструє порівняльні конкурентні переваги в таких галузях як автомобіле- та машинобудування, фармацевтика, випуск електроапаратури та транспортних засобів, в т.ч. літаків, виробництво неелектричних машин та лікарських засобів тощо. А Магриб має порівняльну конкурентну перевагу у нафтодобувній, нафтопереробній та газодобувній галузях, виробництві мінеральних та хімічних добрив, електророзподільного обладнання, а також у пошитті одягу. Поділ праці між країнами ЄС та Магрибу лише в названих галузях дає їм значний економічний вигравш при певних політичних умовах.

Отже, як бачимо, реалізація ідеї визначення збалансованого міжрегіонального простору можлива, але при певних умовах співіснування міжнародних спільнот.

Список використаних джерел

1. Гофре Н. Социальные составляющие экономического развития: региональный аспект / Н. Гофре // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2006 . – №5. – с.53 – 61.
2. Трофимова О.Е. Эволюция средиземноморской политики Евросоюза: путь от сотрудничества к интеграции / О.Е. Трофимова. – М.: ИМЭМО РАН, 2011. – 122 с.
3. Таможенный союз и соседние страны: модели и инструменты взаимовыгодного партнерства. – Санкт-Петербург, 2013. – 80 с.
4. Широков Г.К. Регионализация: новые тенденции мирового развития на рубеже XX и XXI веков / Г. К. Широков // *Новая и новейшая история*. – 2004. – № 4. – С. 55-66.
5. Регіональна економіка / за ред. Є. П. Качана. - К.: Знання, 2011. – 670 с.
6. Урунов А.А. Теоретические основы региональной экономики [Электронный ресурс]/ А.А. Урунов // Курс лекций по дисциплине "Региональная экономика" — Гл. 3. — М.: ГУУ, 2005 – Режим доступа: <http://uchebnikonline.ru>.
7. Ковальчук Я. О. Регіональні особливості на основі оцінки потенціалу регіону [Електронний ресурс] / Я.О.Ковальчук // *Ефективна економіка*. – 2012. – №9. – Режим доступа до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
8. Balassa, B. Trade Liberalization and 'Revealed Comparative Advantage' / B. Balassa // *The Manchester School*. – 1965. – № 33. – P. 99 – 123.
9. UN COMTRADE. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://comtrade.un.org>.
10. Європейський Союз: Консолідовані договори / Переклад Ю. Петруся. – К.: Вид-во "Port-Royal"1999. – 208 с.
11. Европейский Союз: прошлое, настоящее, будущее. Документы Европейского Союза. Том 1. Договоры, учреждающие Европейские сообщества. – М.: Междунар. изд. группа «Право», 1994. – 387 с.

